

Гуменюк В.В., Цюра С.Б., Гуменюк О.М.
Динаміка, сучасний стан і перспективи здобуття іноземними студентами
вищої медичної освіти в Україні

Гуменюк Василь Васильович, асистент
Цюра Світлана Богданівна, кандидат педагогічних наук, доцент
Гуменюк Ольга Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент
Львівський національний медичний університет ім. Д. Галицького
Львівський національний університет ім. І. Франка, м. Львів, Україна

Анотація. Систематизовано досвід, охарактеризовано динаміку, сучасний стан, особливості та перспективи підготовки іноземних студентів у закладах вищої медичної освіти України, проведено порівняння з досвідом інших країн, у тому числі Росії. Експорт освітніх послуг є одним з важливих напрямів розвитку вищої медичної освіти в Україні. Є позитивна динаміка росту кількості бажаючих здобувати освіту в Україні, сприятливе соціокультурне та кваліфіковане професійне середовище.

Ключові слова: вища медична освіта; іноземні студенти; експорт освітніх послуг

Вступ. Сьогоднішній університет – це середовище де навчаються студенти з усіх континентів та країн, іноземні студенти складають у ньому вагомий частку. На протязі ХХ ст. активна організація освітніх послуг для іноземних студентів на умовах самофінансування, або стипендійного забезпечення стала однією із складових державної політики, яка розширювала сферу лояльності до інтересів держави поза її межамі. На кінець ХХ – початок ХХІ століття така діяльність усіх провідних гравців світової спільноти стала однією із складових концептуальної політики «м'якої сили». Кожна економічно розвинена країна має налагоджену сферу платних освітніх послуг для іноземних студентів. За результатами історичної практики соціально та економічно вигідними виявилися два шляхи організації таких послуг: залучення у свій освітній простір іноземних інтелектуалів і надання стипендій для їх навчання; платне навчання іноземних студентів.

Історія здобуття освіти іноземними студентами у перших українських школах підвищеного типу розпочалася у Середньовіччі [5]. До другої світової війни іноземні студенти здобували медичну освіту у Київському, Одеському та Львівському університетах, однак їх кількість була незначною.

Підготовка іноземних студентів в закладах вищої освіти Української РСР як масштабний і централізований процес була організована починаючи з 1946 року і до розпаду СРСР темпи цього процесу постійно нарощувалися. Основними регіонами, що скеровували студентів на навчання в Україну, як і у цілому в СРСР, були країни Далекого Сходу, Центральної та Передньої Азії, Африки і Америки, що входили у соціалістичний табір – процес безумовно мав чітке ідеологічне підґрунтя. За висновком Л. Рибаченко, чиє дослідження безпосередньо стосувалося аналізу загальних особливостей підготовки таких студентів в Україні, іноземні студенти «поступово перетворилися на важливий економічний, політичний і культурний фактор того часу, з яким неможливо було не рахуватися в однаковій мірі як країнам-замовникам освітніх послуг, так і країнам, які виконували це замовлення» [4] і до того ж самі виступали ініціаторами розширення ринку на експорт.

Із здобуттям Україною незалежності практика навчання іноземних студентів була продовжена, але багато у чому видозмінена, втратила як ідеологічну гостроту, так і пріоритет навчання іноземних студентів за рахунок бюджетних коштів і набула ринкових ознак.

Це, у свою чергу, вивело на перший план ініціативну активність вищих навчальних закладів, їхню конкурентоспроможність, готовність до діяльності на міжнародному ринку освітніх послуг. Водночас виникло питання конкуренції систем освіти колишніх країн соціалістичного табору на ринку освітніх послуг на експорт.

Короткий огляд публікацій за темою. Історико-теоретичні аспекти проблеми навчання іноземних студентів в Україні досліджували Л. Рибаченко, Т. Шмоніна; особливості пізнавальних потреб та організації навчальної діяльності висвітлювали О. Резван, Л. Хаткова; специфіку налагодження і функціонування комунікативного простору вищого навчального закладу вивчали Т. Дементьєва, О. Татяниченко, психологічні аспекти адаптації іноземних студентів до соціально-культурних умов і екологічного середовища проаналізовано у роботах М. Агаджанян, Т. Довгодько, О. Зінковський, М. Іванова, О. Ізотова, Н. Тіткова, Т. Тузова та ін.

За оцінками сучасних науковців – фахівців у сфері медичної освіти І. Булах, Ю. Вороненка, І. Господарського, Л. Джулай, Б. Криштопа, Я. Цехмістера встановлено, що вища медична школа України зберігає свій потенціал і перспективи розвитку, має низку проблем розвитку, які характерні для розвитку медичної освіти у цілому та специфічні проблеми, викликані потребою реформування багато у чому пострадянської медичної сфери та медичної освіти.

Мета. З'ясувати характерні ознаки, динаміку, сучасний стан і перспективи здобуття іноземними студентами вищої медичної освіти в Україні; зіставити перспективи розвитку ринку освітніх послуг на експорт у контексті конкурентного середовища.

Матеріали і методи. Шляхом концептуально-аналітичного аналізу встановлено ступінь дослідження проблем у наукових джерелах; за систематизованими результатами аналізу низки зарубіжних джерел [11-14] уточнено особливості організації навчального процесу у сучасній світовій практиці вищої медичної школи, порядок вступу у провідні вищі медичні заклади світу та ін., порівняльний аналіз дозволив зіставити їх із загальною системою організації діяльності вищої медичної школи України із потребами та запитамі іноземних студентів до сфери освітніх послуг та логічно вивести встановити низку ідей прогностичного характеру, що окреслюють перспективи ринку освітніх послуг на експорт в Україні.

Результати. Аналіз сучасної практики здобуття вищої медичної освіти іноземними студентами доцільно спрямувати на: визначення її особливостей, спрямованості у контексті досвіду діяльності урядів розвинених країн, що традиційно приймають на навчання найбільш потужні потоки іноземних громадян; встановлення особливостей характерних та Росії і Польщі – тих країн, що географічно та соціокультурно є потенційними конкурентами України на ринку освітніх послуг на експорт; вияв і узагальнення сучасних підходів до організації і регулювання освітнього процесу для потреб і можливостей іноземних студентів; систематизацію основних чинників, що сприяють здобуттю освіти іноземними студентами зокрема діяльності закладів вищої освіти для іноземних студентів у розвинених країнах світу та у країнах близького зарубіжжя.

Для студентів, що здобувають вищу медичну освіту у чужій країні важливим є те, що, на відміну від більшості професій, наявність диплома і присвоєння відповідно до країни лікарського звання (ліцензіат медицини, бакалавр медицини, лікар-спеціаліст тощо) ще не дає права займатися професійною діяльністю (є винятки). У різних країнах діють свої, усталені організаційні форми обов'язкової післядипломної освіти медиків, з суттєвими відмінностями у спеціалізації, організації, термінах (від трьох до дванадцяти років). Навіть у тих небагатьох країнах де загальна лікарська практика можлива одразу після отримання диплому, надалі лікарі у обов'язковому порядку включені у програми підвищення кваліфікації.

Щодо іноземних студентів, то тут у здобутті вищої медичної освіти на перший план виступає комплекс цілепокладення молоді людини, відмінності у спрямованості студента, орієнтація на повний або скорочений цикл навчання, на те, яке місце у загальній професійній підготовці займає отримуваний ним рівень професійної медичної освіти, які перспективи будує він перед собою після отримання цього рівня, наскільки є орієнтованим на ринок праці і який саме ринок праці за критерієм професійного мовлення – рідномовний, міжнародний, мови країни, де здобувається освіта.

Сьогодні Україна посідає 9-е місце в світовому рейтингу за кількістю іноземних студентів. У трійці лідерів – США (624 тисяч), Великобританія (300 тисяч) і Німеччина (227 тисяч) [2]. Водночас експерти вважають, що Україна організовує навчання для іноземних громадян, не використовуючи свої дидактичні та організаційні потужності. «Їх частка від студентського загалу в Україні менша, ніж 3%. Порівняємо: частка у Австралії – 19%, Великобританії – 22%, Швейцарії – 23%, Австрії – 20%, Франції – 12%, Чехії – 9%, Швеції – 9%, Канаді – 7%, Нідерландах – 7%, Словаччині – 4%» [7].

Аналіз даних офіційних сайтів сучасних університетів Європи свідчить, що Україна має серйозних конкурентів на ринку освітніх послуг на експорт, у тому числі Польщу, Чехію, Словаччину, Румунію. Але, у першу чергу, мова йде про тих студентів, які готові навчатися в Україні російською мовою. Таким чином основну увагу доцільно звернути на Росію, яка уже багато років практикує традицію, започатковану у СРСР – навчати значну кількість іноземних студентів за кошти федерального бюджету. У 2012 р. міністр освіти Д. Ліванов

повідомив, що у Росії навчається біля 250 тис громадян 1540 країн, з них більше 40 тис. – за кошти федерального бюджету. За даними Росстату, які навели у газеті «Коммерсант» А. Токарева, О. Дорохіна, у 2012-2013 навчальному році у вищих навчальних закладах навчалось 164,8 тис. іноземців. У жовтні 2013 уряд Росії збільшив щорічну квоту на прийом на навчання іноземців з 10 до 15 тис. [8]. У квітні 2015 Міністерства освіти і науки, закордонних справ та Росспівробітництва звернулися до уряду з пропозицією збільшити квоту для іноземних студентів на третину (до 20 тис. вступників), при цьому у грудні 2014 уряд прийняв рішення скоротити стипендійний фонд російських студентів на 10%. [8]

З 2014 р. головним державним оператором програми відбору іноземних громадян для навчання у Росії є Росспівробітництво, з його закордонними центрами наукового і культурного співробітництва у 80 країнах світу. Заявки на отримання квоти на навчання за кошти федерального бюджету подані у його центри та у посольства розглядаються централізовано і розподіляються по ВНЗ за пріоритетом частини вишів вибирати найкращих абітурієнтів.

Навчання іноземних студентів за кошти українського бюджету різко скоротилося на початку 90-х років ХХ ст. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України (№146; 26.02.1993) іноземцям, прийнятих на навчання до 1992 року на безплатних умовах, надано можливість закінчити 1992/93 н.р. на цих умовах. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів (№ 439 (439-93-п) від 10.06.93) на 1993/94 н. р. для іноземних громадян, які навчаються в Україні було встановлено 11,2 тис державних стипендій, 1994/95 – 7,1 тис, 1995/96 – 3,2 тис, 1996/97 – 0,8 тис.

За даними урядового порталу сьогодні (відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 р. № 136 “Про навчання іноземних громадян в Україні”), за рахунок коштів Державного бюджету України навчається 1 тисяча студентів, їх розподіл між міністерствами, відомствами та вищими навчальними закладами здійснює Міністерство освіти і науки, яке встановлює квоти для навчання закордонних українців на підставі пропозицій МЗС та розглядає кандидатури за рекомендаціями дипломатичних установ України за кордоном та відбір і скерування іноземних громадян, рекомендованих на навчання профільним міністерством договірної сторони, які направляються на навчання в Україну згідно з міжурядовими/міжвідомчими угодами в галузі освіти. Стипендії поширюються на такі категорії іноземців як: закордонні українці; іноземці, які направлені на навчання до ВНЗ України відповідно до міжнародних договорів в галузі освіти; іноземці, які зараховуються на навчання до ВНЗ України на підставі державних цільових програм України: «Зарахування іноземців здійснюється на підставі направлень МОН у межах виділених вищим навчальним закладом квот прийому за державним замовленням. У цьому випадку Комісія має затвердити кількість державних стипендій з розподілом за країнами». [9] Таким чином Україна, на фоні масштабної для розвинених країн та Росії практики залучення іноземних студентів шляхом надання їм стипендій і повного або часткового відшкодування

витрат на навчання і перебування в чужій країні, немає і найближчим часом не матиме такої можливості.

Другий шлях залучення на навчання іноземних студентів на компенсаційній основі розвивається із стабільним зростанням. Станом на 2010 рік в Україні навчалися громадяни 134 країн: Китаю – 6 тис., Середньої Азії (Туркменістану) – більше 5 тис., Росії – більше 4 тис., Індії – близько 3,5 тис. Згідно зі статистикою, задовольняючи свої освітні потреби, іноземні студенти за рік «залишають» українській економіці понад 500 млн. доларів. [10]. У 2013 році Міністерство повідомило про те, що у країну прибули на навчання студенти із 150 країн, а також те, що втричі більше, ніж у період СРСР, та прогноз, що 2013/14 навчального року в Україні навчатимуться 65 тисяч іноземних студентів, в тому числі 5,5 тисяч російських громадян. [3]

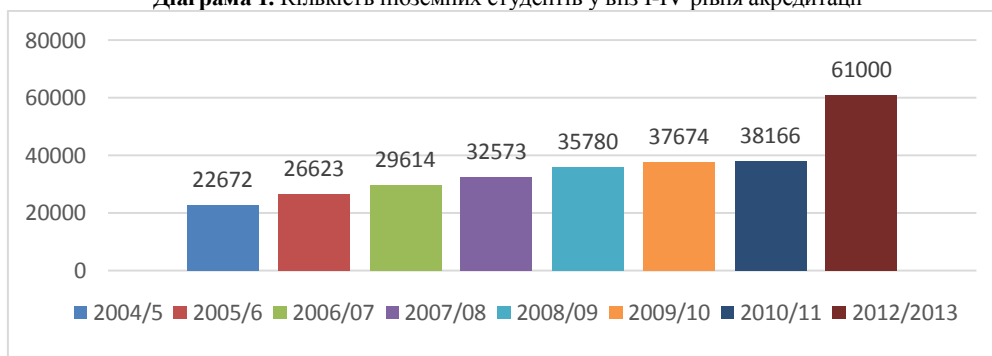
Насправді показники виявилися дещо нижчими – протягом останнього десятиріччя кількість іноземних студентів збільшилась в 3 рази (у 2002/03 навчальному році – 22023 особи) і досягла 61 тисячі (61403 осіб)

іноземних студента – як демонструє стенограма круглого столу організованого Комітетом Верховної Ради з питань науки і освіти: «Проблеми нормативно-правового забезпечення розвитку міжнародного співробітництва в сфері вищої освіти України» від 8 листопада 2013 року [6]

У вересні 2013 року було опубліковано Розпорядження Міністерства освіти і науки щодо «реалізації державної політики, спрямованої на розширення ринку надання освітніх послуг для іноземних громадян та осіб без громадянства, розвитку системи підготовки спеціалістів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів для зарубіжних країн на контрактних засадах за кошти юридичних і фізичних осіб, інтеграції вітчизняної системи освіти у світовий простір та формування позитивного міжнародного іміджу України» [1]

Проаналізувати динаміку зростання загальної кількості іноземних студентів, що навчалися у вищих навчальних закладах України за останні роки можна на основі Діаграми 1.

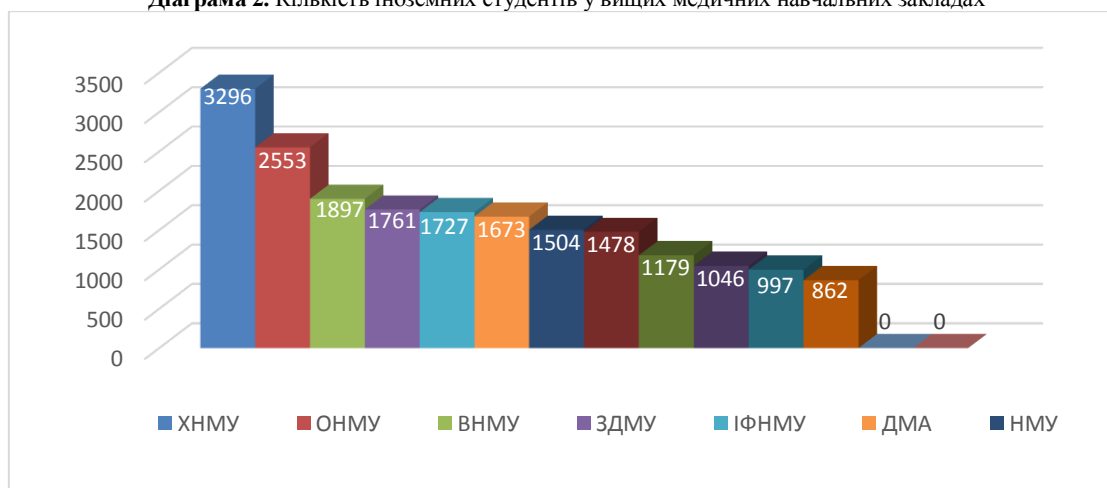
Діаграма 1. Кількість іноземних студентів у ВНЗ I-IV рівня акредитації

Важливо, що вищі медичні заклади України з початку 90-х років ХХ ст. стабільно нарощують темпи залучення іноземних студентів для навчання на контрактній основі. Географічно вони були розміщені на всій території України. Від 500 до 1000 іноземних студентів навчалися лише декілька з них, такі як Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця (Київ), Одеський медичний університет, Харківський медичний університет, Національний фармацевтичний університет (Київ).

Станом на 2014/15 навчальний рік у вищих медичних навчальних закладах України та закладах післядипломної освіти навчається 25121 громадянин з 124 країн світу. За даними робочої наради проректорів з науково-педагогічної роботи вищих медичних (фармацевтичного) закладів України (учасником якої був один із авторів статті), що відбулася 12.03.2015 на виконання листа Міністерства охорони здоров'я України від 04.03.2015. № 23-01-9/76 станом на поточний навчальний рік іноземні студенти навчаються у 12 закладах (Діаграма 2).

Діаграма 2. Кількість іноземних студентів у вищих медичних навчальних закладах

Узагальнено, що система вищої медичної освіти України і надалі зберігатиме привабливість для студентів іноземного походження. Серед факторів, що обумовлюють прогнозування позитивних тенденцій залучення іноземних студентів у систему вищої медичної освіти в Україні розглядаємо: соціальний простір України, як місце для проживання іноземних студентів є порівняно безпечним середовищем достатньої расової терпимості та міжкультурної толерантності; науковий рівень і стандарти професійної медичної підготовки у вищій школі України; стандарти професійної діяльності, система організації медичної допомоги на всіх її чотирьох рівнях; умови діяльності медичних служб, загальний стан медичного та фармацевтичного обслуговування в Україні більш близький до рівня країн третього світу ніж той, зразки якого може надати Євросоюз чи Америка; налагоджені зв'язки з низкою країн Азії та Африки, чия молодь традиційно здобувала освіту, у тому числі і медичну, у СРСР, УРСР; діюча з 50 років ХХ століття система організації навчання для іноземних студентів, особливо на підготовчому етапі, поміркована порівняно з європейськими цінами оплата за навчання; освоєння нових способів надання освітніх послуг, зокрема українською, російською та англійською мовами. До основних причин, що обмежують розвиток

української вищої школи у напрямі експорту освітніх послуг можна віднести: відсутність активної державної позиції у області експорту освітніх послуг; відсутність бюджетного фінансування та стипендіальних фондів для навчання обдарованих студентів з країн третього світу; недостатнє інформаційне забезпечення міжнародної співпраці і діяльності вищих закладів освіти; нестабільність зв'язків з міжнародними організаціями, фондами і програмами в галузі освіти і науки; недостатній досвід міжнародної діяльності частини вищих навчальних закладів.

Висновки. Експорт освітніх послуг є одним з важливих напрямів розвитку вищої медичної освіти в Україні. Традиції діяльності вишів у цьому напрямі доповнюють новими характерними особливостями, такими як практика розмежування україномовної, англійської та російськомовної підготовки студентів, налагодження самостійної інформаційної політики, співпраця з міжнародними організаціями. Є позитивна динаміка росту кількості бажаючих здобувати освіту в Україні, сприятливе соціокультурне та кваліфіковане професійне середовище. Таким чином система вищої медичної освіти України має істотні перспективи для подальшого розвитку освітніх послуг для іноземних студентів.

ЛІТЕРАТУРА

- Деякі питання надання освітніх послуг іноземцям та особам без громадянства. Керівникам вищих навчальних закладів I-IV рівня акредитації. Міністерство освіти і науки України. Лист МОН № 1/9-648 від 19.09.13 року. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/37107/
- Концепція формування системи експортування освітніх послуг України на період 2011–2020 рр. – Міністерство праці та соціальної політики України, Державна установа науково-дослідний інститут соціально-трудових відносин (ДУ НДІ СТВ). – Луганськ. – 2010. URL: <http://ua.convdocs.org/docs/index-38108.html>.
- Минулого року іноземні студенти заплатили 4 млрд грн за навчання в Україні. За матеріалами УНН. – URL: <http://news.finance.ua/ua/news/~308124>
- Рибаченко Л. І. Підготовка іноземних студентів у навчальних закладах України (1946–2000 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Рибаченко Л. І. – Луганськ, 2001. – 20 с.
- Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні : (X – поч. ХХ ст.) : нариси / редкол. М.Д. Ярмаченко (відп. ред.), Н.П. Калениченко (заст. відп. ред.), С.У. Гончаренко [та ін.]. – К. : Рад. шк., 1991. – 384 с. – С. 14
- Стенограма круглого столу на тему: «Проблеми нормативно-правового забезпечення розвитку міжнародного співробітництва в сфері вищої освіти України від 8 листопада 2013 року». URL: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/doccata-log/document;jsessionid=8B816D382BB5EE122BD59A16AF953F0D?id=58409>
- Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (проект). Проект розроблено Робочою групою під керівництвом Міністерства освіти і науки України. – Київ,
2014. – 75 с. URL: http://osvita.ua/doc/files/news/438/43883/NE_Reforms_Strategy_11_11_2014.pdf
- Токарева А., Дорохина О. Как иностранцы учились в СССР и в России. История вопроса / Анна Токарева, Ольга Дорохина // Газета «Коммерсантъ». – 24 апреля 2015 г. – URL: <http://www.kommersant.ru/doc/2715297>
- Урядовий портал. У МОН обговорили питання навчання іноземних громадян у ВНЗ України. Прес-служба Міністерства освіти і науки. – 11.06.2013 URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246421363&cat_id=244277212
- Шубина Н. Украина ставит рекорды по привлечению иностранных студентов / Наталья Шубина // Дело, информационный онлайн ресурс. – 06 сентября 2011 / URL: <http://delo.ua/education/ukraina-stavit-rekordy-po-privlecheniju-inostrannyh-studentov-163916/>
- Antepohl W. Post-graduate medical education in Germany / Antepohl W. // Proceeding of the 1st MedNet Conference, May 1997, Rotterdam, the Netherlands.
- Association of American medical colleges and the American medical association. Functions and structure of a medical school. Standards for Accreditation of medical education programs leading to the MD Degree. Liason Committee on Medical Education, Washington, DC & Chicago. 1997.
- Bingmann D. Overview of medical education in Europe // Medical education in Europe. An anthology of Med-Net conference presentations 1998, Lille & 1999, Maastricht.
- Making medical practice and education more relevant to people's needs : The contribution of the Family Doctor // A working paper of the WHO and the WOFD. From the joint WHO-WONCA Conference in Ontario. – Canada, November 6-8, 1994.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- Some questions of educational services to foreigners and stateless persons. To the heads of higher educational institutions of I-IV level of accreditation. Ministry of Education and Science of Ukraine. Letter MoES № 1 / 9-648 of 19.09.13 year. – URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/37107/
- The concept of forming a system of exporting educational services of Ukraine for the period 2011-2020. – The Ministry of Labour and Social Policy of Ukraine, State Institution Research Institute Social and Labour Relations. – Luhansk. – 2010. – URL: <http://ua.convdocs.org/docs/index-38108.html>.

3. Last year foreign students paid 4 billion UAH for education in Ukraine. According to the materials of UNN. – URL: <http://news.finance.ua/ua/news/~/308124>
4. Rybachenko L.I. Training of foreign students in the educational institutions of Ukraine (1946-2000 years). : Author Thesis for obtaining the scient. degree candidate. ped. sciences; specialty 13.00.01 “General pedagogy and history of pedagogy” / Rybachenko L.I. – Luhansk, 2001. – 20 p.
5. The development of education and educational thought in Ukraine: (X – beg. XX centuries.) : Essays / Yarmachenko M.D. (Ed.), Kalenychenko N.P. (deputy. Ed.), Honcharenko S.U. [et al.]. – K. : Rad.shkola, 1991. – 384 p. – P. 14
6. Shorthand report of the roundtable “Problems of the legal provision promoting international cooperation in the higher education of Ukraine from November 8, 2013”. – URL: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/doccatalog/document;jsessionid=8B816D382BB5EE122BD59A16AF953F0D?id=58409>
7. Reform Strategy of Higher Education in Ukraine 2020 (draft). The project developed by the Working Group under the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2014. – 75 p. – URL: http://osvita.ua/doc/files/news/438/43883/HE_Reforms_Strategy_11_11_2014.pdf
8. Tokareva A., Dorohyna O. As foreigners studied in the USSR and in Russia. The history of the question / Anna Tokareva, Olga Dorohina // Newspaper "Kommersant". – 24, April, 2015. – URL: <http://www.kommersant.ru/doc/2715297>
9. Government portal. In MON was discussed the training of foreign citizens in the universities of Ukraine. Press service of the Ministry of Education. – 11/06/2013. – URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246421363&cat_id=244277212
10. Shubina N. Ukraine get records on attraction of Foreign students / Natalia Shubina // Case, online resource. – 06 September 2011 URL: <http://delo.ua/education/ukraina-stavit-rekordy-po-privlecheniju-inostrannyh-studentov-163916/>

Humenyuk V.V., Tsyura S.B., Humenyuk O.M.

Dynamics, current state and prospects of obtaining higher medical education by foreign students in Ukraine

Abstract. Systematized experience, described the dynamics, current state, characteristics and prospects for foreign students in institutions of higher medical education in Ukraine, a comparison with the experience of other countries, including Russia. Export of educational services is one of the important directions of higher medical education in Ukraine. There is the activity and growth of wanting to get education in Ukraine, favorable sociocultural and qualified professional environment.

Keywords: *higher medical education; international students; export of educational services*

Гуменюк В.В., Цюра С.Б., Гуменюк О.М.

Динамика, современное состояние и перспективы получения иностранными студентами высшего медицинского образования в Украине

Аннотация. Систематизирован опыт, охарактеризовано динамику, современное состояние, особенности и перспективы подготовки иностранных студентов в учреждениях высшего медицинского образования Украины, проведено сравнение с опытом других стран, в том числе России. Экспорт образовательных услуг является одним из важных направлений развития высшего медицинского образования в Украине. Есть положительная динамика роста количества желающих получить образование в Украине, благоприятная социокультурная и квалифицированная профессиональная среда.

Ключевые слова: *высшее медицинское образование; иностранные студенты; экспорт образовательных услуг*